

Modern Para Teorisi'nin sihirli değneği¹

Michael Roberts

Modern Para Teorisi (İngilizcede yaygın olan kısaltması ile MMT), son yıllarda, bazı sol çevrelerde hayli popüler hale geldi. Sol kanat Demokrat Alexandria Ocasio-Cortez, görünüşe göre, bu teoriyi destekliyor; Bernie Sanders'ın eski ekonomi danışmanı Stephanie Kelton ise, sözcülüğünü üstlendiği MMT'nin kamuoyuna tanıtılmasında önemli bir rol oynuyor. MMT, Amerika gibi, İngiltere'de de, yaygın biçimde, neoklasik ve “kemer sıkma” iktisadına karşı, sol ekonomi politikalarının temeli olarak sunuluyor. Doğrusu, ABD Başkanı Biden'ın, uyguladığı mali teşvik paketlerini doğrudan merkez bankası eliyle finanse etme fikrini, Amerika Merkez Bankası'ndan (Federal Reserve) Jay Powell, İMF'den Gita Gopinath ve Avrupa Merkez Bankası'ndan Christine Lagarde gibi kişiler bile artık “çılgınlık” olarak görmüyor. Hatta bazı yorumcular, Japonya'nın, çeşitli “miktar genişlemesi” programlarıyla, MMT'yi aslında yıllardır benimsediğini öne sürüyor.

MMT'nin kendisine sol çevrelerde yer bulabilmesinin sebebi, merkez bankası parasıyla fonlanan mali harcama politikalarına yani devletlerin, kriz korkusu yaşamadan, bütçe açıklarını ve kamu borçlarını arttırabilmesine teorik bir dayanak

¹ Daha önce *Salvage* adlı websitesinde yayımlanan (<https://salvage.zone/the-modern-monetary-trick/>) makaleyi Türkçeye Yayın Kurulu üyemiz Özdeniz Pektaş kazandırdı.

sunmasıdır. Solcu iktisatçılar, Büyük Resesyon'dan bu yana, bütçe dengesinin sağlanması ve yüksek kamu borçlarının azaltılması çağrısı yapan neoliberal ana akım teorilerinin yanlışlığını kanıtlamaya çalışıyor. Kemer sıkmaya dayalı bütçeler, bir yandan sosyal yardımların ve kamu hizmetlerinin kısılmasına diğer yandan da reel ücretlerin durgunlaşmasına ve işsizliğin yükselmesine neden oluyor. İşçi hareketi de, doğal olarak, bankaların ve kapitalizmin hatalarının bedelini çalışanlara ödetmek isteyen bu politikaları tersine çevirmek istiyor.

Geleneksel Keynesçilik o bilindik çözüm önerisiyle geliyor: efektif talebi yukarıya çekmek, istihdam yaratmak ve ücretleri yükseltmek için devlet (yıllık bütçe açığını büyüterek) daha fazla harcama yapmalıdır. MMT konuya işte tam burada dâhil oluyor ve Keynesçi mali teşvik politikasına, önde gelen MMT'ci Randall Wray'ın sözleriyle, “egemen bir devlet kendi parasını istediği kadar basabilir” gibi bir teorik sav ekliyor.

Devlet, hesap birimini (dolar, avro ya da peso) saptama tekeline sahip olduğundan, ihtiyaç duyduğu kadar para üretebilir, bu paraları “devlet-dışı” birimlere dağıtabilir ve böylece talebi güçlendirirken, istihdam ve gelir yaratabilir. Stephanie Kelton'un deyişiyle, “parayı tedavüle çıkaranın, parasız kalması mümkün değildir çünkü her zaman dolar, peso, ruble v.b.'den basabilir”. Devlet bütçesinin açık vermesi (ve kamu borcunun tırmanması) sorun değildir. Kapitalist ekonomilerde, işsizlik ve âtil kaynaklar olarak ortaya çıkan bir “talep eksikliği”nin mütemadiyen mevcut olması nedeniyle, talebin, yalnızca sermayenin ilgili alana yeniden girmesine kadar geçici olarak değil, kalıcı şekilde büyütülmesi için de her zaman imkân vardır. Bu fikir, şüphesiz ki, işçi hareketi içindeki sola çok çekici geliyor.

Burada, tam istihdamın, ekonominin kapitalist sektördeki daha netameli taraflarına hiç bulaşmadan, sınırsız devlet harcamaları ve bütçe açıkları vasıtasıyla sağlanabileceğine dair bir teorik gerekçelendirme görüyoruz. Siyasetçilerin ve devletlerin tek yapması gereken, şu basit gerçeği kavramaktır: devletin parası asla bitmez. MMT, böylece, neoliberalizmin kemer sıkma ve asgarî devlet müdahalesi politikalarına karşı, devletin altyapıya, istihdama ve sanayiye yatırım yapmasını savunan “New Deal” politikalarına kuramsal bir destek veriyor.

MMT'ye yöneltilebilecek eleştirilerin üç boyutu vardır. Birincisi, teoriktir: MMT, paranın nasıl yaratıldığı ve dolaşıma sokulduğu konusunda haklı mıdır? İkincisi ise, pratiktir: MMT'nin, devletin, parayı tedavüle sokan kurum olması dolayısıyla, harcama ve vergi dengesindeki açıktan hiç endişe duymadan ihtiyacı kadar para yaratabileceği görüşü doğru mudur? Ve üçüncüsü, MMT'nin çözüme kavuşturmak istediği problem nedir? Amaç yalnızca işsizliği bitirmek ve tam istihdamı sağlamak mıdır? MMT, kapitalist üretimin olağan ve tekrar eden krizlerinin, artan eşitsizliğin, küresel ısınmanın, teknoloji kaynaklı işsizliğin ve finansal çöküşlerin açıklanması ve çözülmesi hakkında ne önermektedir?

Paranın teorisi ve tarihi

Önce teori. MMT'nin kökü nereye dayanıyor? Onu modern ve parayla alakalı bir teori yapan nedir? MMT, “Çartalizm” adı verilen, görüşleri aslında o kadar da modern olmayan bir teoriye yaslanır. Çartalizm kavramını, 1905'te Almanca ya-

yınlanan, 1924'te de İngilizceye çevrilen *Paranın Devlet Temelli Teorisi* kitabında ilk ortaya atan kişi, Alman iktisatçı Georg Friedrich Knapp'tır. Çartalizm, Latince itibarî kâğıt ya da belge anlamına gelen *charta*'dan türetilmiştir.

Çartalizm, paranın, metaların insanlar ve topluluklar arasında mübadelesinden değil, devletin, iktisadî faaliyeti yönlendirme girişimlerinden doğduğunu öne sürer. Genelleşmiş meta mübadelesinin, tarihsel bakımdan, ancak devletin, kendisinin tedavüle soktuğu para aracılığıyla toplumu vergilendirmesinden sonra geldiğini iddia eder. Savın devamında, paranın, bir hesap birimi olarak borçlar/krediler için kullanımının, genelleşmiş meta mübadelesine dayalı ekonominin ortaya çıkışını öncellediği söylenir. Para, bir hesap birimi olarak borç ilişkisinden zuhur etmiştir, mübadeleden değil. Knapp'ın ifadesiyle: "Para, hukuki bir yaratımdır".

Keynes, *Para Üzerine Bir İnceleme* kitabında, Çartalist görüşü destekler. Şöyle yazar:

Çartalist paranın veya devlet parasının devri, devletin, belli bir dönemde, hangi hesap parasının para olarak muamele göreceğini saptama hakkına sahip olmasıyla başlamıştır. Hesap parası, özellikle de borçların, fiyatların ve genel olarak satın alma gücünün ifadesi olan hesap parası, para teorisinin temel kavramıdır.

Önde gelen MMT sözcüsü Pavlina Tcherneva ise şunları söyler:

Çartalistler, devletin, bir kamu tekeli olan paranın değerini doğrudan belirleyebileceğini savunur. Hatırlayalım; Knapp, parayla yapılan ödemelerin belli bir sayıdaki değer birimini ölçtüğünü söylüyordu. Örneğin, devlet, para biriminin değerini yükseltmek istiyor ve bunun için de bir kişinin bir saat çalışmasını şart koyuyor. O zaman para tam olarak bir saatlik çalışma değerinde olur. Yani para birimi üzerinde tekel sahibi olan devlet, paranın güçlü olacağı koşulları tayin ederek para biriminin değerini belirleyebilir...

Peki, bu, doğru mu? Evet, devlet, üzerindeki tekeli sayesinde, para için kullanılan hesap birimini kontrol edebilir. Ancak, bu, üretilen metaların değerine de karar verebileceği anlamına gelir mi? Özlemle andığımız anarşist antropolog David Graeber üzerine, *Salvage* için kaleme aldığı son yazısında, James Meadway, Graeber'in, usta işi kitabı *Borç: İlk 5000 Yıl*'da farklı bir sav geliştirdiğine işaret ediyor. Graeber'e göre, para devletten önce ortaya çıkmıştır. Paranın ve borcun doğuşu, halkın devletle ilişkilerinden ziyade, insanların kendi aralarındaki maddi münasebetlerle alakalıdır. Graeber, Çartalizme dair temel eleştirisini özetlerken, Locke'a başvurur. "Locke'a göre, küçük bir gümüş parçası, 'şilin' diye adlandırıldığı için daha değerli hale gelmez. Tıpkı, bir foot'un artık on beş inçe denk geldiğini ilan ettiğinizde, kısa bir adamı daha uzun boylu yapamayacağınız gibi".

Avusturya Okulu iktisatçısı ve Knapp'ın çağdaşı Joseph Schumpeter, *İktisadi Tahlilin Tarihi*'nde, Çartalizme şu esaslı tenkidi yöneltir:

Eğer Knapp, devletin, bir nesneyi, belgeyi ya da itibarî (üzerinde işaret taşıyan) kâğıdı, yasal ve meşru para birimi olarak ilan edebileceğini ve bu ilan, vergilerin tahsilinde geçerlilik taşıyabilmeleri için, bu ödeme araçlarına belli bir değer tayin etmesi gerektiğini söylemiş olsaydı, doğru, ama yavan bir iddiada bulunmuş olur-

du. Eğer söz konusu ilanın, bunların değerini doğrudan belirlediğini iddia etseydi, önermesi, bu sefer de, ilginç, ama yanlış olurdu.

Başka türlü söylersek, Çartalizmin savları ya aşikâr ve doğrudur ya da ilginç ve yanlıştır.

Buradan, Marx'ın paranın kökleriyle ilgili izahının, MMT'ninkinden farkının özüne doğru ilerleyelim. Marx'a göre, para, emeğin kapitalist üretim sürecinde sömürülmesi sayesinde para kazanır. Emeğin yarattığı yeni değer satılacak metalarda somutlaşır. Metaların satılmasıyla gerçekleşen değer ise, belli bir miktar parayla temsil edilir. Marx, para teorisine, değeri diğer metalarla mübadele edilebilen altın ya da gümüş gibi fiziksel bir meta ile başlıyordu. Altının değeri ya da fiyatı, tüm metaların parasal değerini temellendiriyordu. Eğer altın üretimi için gereken emek zamanındaki bir değişiklik nedeniyle altının değeri ya da fiyatında bir değişiklik olursa, paranın diğer metaların fiyatı cinsinden değeri de etkileniyordu. Altın üretim süresindeki keskin bir düşüş ve beraberinde gelen değer kaybı, diğer metaların fiyatlarında hızlı bir artışa neden oluyordu (istila edilen Latin Amerika'nın madenlerinden çıkarılan altının on altıncı yüzyılda Avrupa'ya sel gibi akmasıyla, altınla ölçülen fiyatların ani yükselmesinde olduğu gibi) ya da tam tersi.

Bir sonraki tarihsel aşama, değeri, altının fiyatına/mübadele standardına sabitlenmiş kâğıt ya da itibarî [fiat] paranın kullanımıydı. Para, nihayet, itibarî para ya da "kredi para" safhasına vardı. MMT'nin görüşünün aksine, bu, paranın kapitalist ekonomideki rolünü ya da doğasını değiştirmez. Değeri hâlâ kapitalist birikim içinde yaratılan emek zamanı cinsinden değere bağlıdır. Diğer deyişle, meta para (altın) altının üretim zamanında yaratılan değeri temsil eder; yani bir birim altın, emek zamanındaki belli bir değeri temsil eder.

Meta olmayan para da (banknot, metal para ve banka rezervleri) belli bir değeri temsil eder, ama temsil edilen, bu sefer, altın birimlerinin üretim zamanı değil, tüm metaların üretim zamanıdır. Meta olmayan para itibarî paradır; devletin belirlediği biçimde meta değerlerini temsil eder ve bu nedenle de, sahip olduğu değer, parayı elinde tutanların devlete duydukları güvene bağlıdır.

Modern devletlerin, paranın yeniden üretimi ve dolaşımı bakımından hayati bir rol oynadıkları tartışmasızdır. Ancak paraya hükmedebilme güçleri oldukça sınırlıdır. Schumpeter'in dediği (Marx'ın da katılacağı) gibi, bu sınırlılık, en açık biçimde paranın değerinin belirlenmesinde görülür. Darphane, kâğıt ve madeni paraların üstüne istediği rakamları işleyebilir, ama bu rakamların neye karşılık geldiğine karar veremez. Burada belirleyici olan, piyasanın maliyet ve talep yapısına stratejik bir biçimde cevap vermeye çalışırken birbirleriyle rekabet eden, sayısız fiyat belirleme işlemine başvuran özel şirketlerin izlediği fiyat politikalarıdır.

Bu durum, devlet destekli paranın değerini istikrarsız bir hale getirir, ki MMT de bunu kabul eder. Teorinin taraftarlarına göre, devletin itibarî paraya değer tayin edebilmesini sağlayan ana mekanizma, vatandaşlarını vergi yükümlüsü kılmak ve bu yükümlülüğün ancak para olarak kabul ettiği (artık o her neyse) belli bir şey vasıtasıyla yerine getirileceğini ilan etmektir. Fakat Randall Wray'ın kendisinin de ifade ettiği gibi, eğer vergi sistemi çökerse, "paranın değeri hızlıca sıfıra doğru düşer". Devletin güvenirliliği ciddi biçimde sorgulanırsa, gerçekten de, ulusal para

birimleri çöker ve talep, değerin korunması ve biriktirilmesi bakımından daha sağlam bir gömüleme zemini sunan, altın gibi metalara yönelir.

Marx’a göre, mübadelenin genel aracı olarak para, yerel toplulukların kendi içlerinde ve birbirleriyle alışveriş yaptığı bir toplumda ortaya çıkabilir. (Bu paragraftaki tüm alıntıların yapıldığı) *Grundrisse*’de yazdığı gibi, “metaların dolaşımı, paranın dolaşımının başlangıç önkoşuludur”. Kapitalizmde, para, sömürü amacıyla değerin ve artı değerin üretimi için emek gücü ve üretim araçlarını satın almasından dolayı sermaye rolünü üstlenir. “Paranın kendisi, yalnızca ücretli emek mevcut bulunduğu yer ve zamanda, üretimin ileri bir uğrağı olarak var olabilir”. Para bir ekonomide yaratılmış değerleri temsil eder: “[para] metaların kapsayıcı bir temsilidir”. Marx için, para, piyasadaki mübadelenin ya da sermaye birikiminin dışından doğmaz. Bunlara dışsal değildir; MMT’nin iddia ettiği gibi, devletten kaynaklanmaz. Aksine, amacı (daha fazla) para yaratmak olan kapitalist üretim biçimine mündemiçtir. “Para, tıpkı devlet gibi, sözleşmeden doğmaz. Mübadelenin sonucudur, doğal bir sonucudur: onun ürünüdür”.

Marksist para teorisi, *Kapital*’deki açık ifadesiyle, “para, zorunlu olarak, farklı emek ürünlerinin birbirleriyle eşitlendiği ve böylece metalara dönüştüğü mübadele sürecinden tezahür eder... Emek ürünlerinin metalara dönüşümü tamamlandığında, belli bir meta da para biçimini alır” der.

MMT ise, tersine, parayı ortaya çıkaranın, kapitalist meta ilişkileri değil, devlet olduğu fikrinden hareket eder. Wray’a göre, para, değerini, alım satımdan değil, “onu ödeme için kabul eden devletin iradesinden alır”. Şu sözlerinde de Knapp’ın yankısını duyarız: “ödeme aracının nominal değerinin, yeni değer birimlerine göre yeniden belirlenmesi, devlet otoritesinin özgürce hayata geçirebileceği bir eylemdir” ve “modern para sistemlerinde [devletin] resmî ilanı her zaman en üst belirleyicidir”. Bu nedenle, modern para sistemi “idari bir fenomendir”, daha fazlası değil.

Çartalızmin, parayı devletin yarattığına dair savıyla çelişiyormuş gibi görünse de, MMT’nin “içsel” bir para yaklaşımı benimsediği iddia edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, para, girişimcilerin ve hane halklarının, sırasıyla, yatırım ve harcama kararları ile bankaların bu amaçlar için sunduğu krediler tarafından yaratılır. Bankalar kredi ve böylece de –devletin tedavüle sokulduğu haliyle– para yaratır. Krediyi alanlar parayı yatırırlar ve sonra da devlete vergi öderler. MMT’ye göre, kredi bankalarca yaratılır ve sonra mevduatlar vergilendirme yoluyla yok edilir. Sıra budur. Basit düzeyde, MMT’nin tek yaptığı, bankacılığın ve paranın nasıl işlediğini betimlemektir. MMT’cilerin çoğu da böyle söyler: “Biz, yalnızca, şeyleri oldukları gibi söylüyoruz”.

Ama MMT aslında daha öteye gider. Devletin, parayı, vergi ödemeleri için yarattığını ileri sürer. Devlet vatandaşlarından vergi tahsili yapabilir ve neyin para işlevi görecektir yasal ödeme aracı olduğuna karar verebilir. Bu minvalde, MMT’ye göre, paranın dolaşımı şu şekildedir: devlet parası – diğerleri (devlet dışı birimler) – vergi – devlet parası. Devlet özel sektöre para enjekte eder ve bu para vergi tahsilatlarıyla yeniden devlete döner. Yani, MMT’ye göre, paranın yaratılması ve vergi toplanması birbirinin alternatifi değil, yalnızca aynı çevrimin farklı aşamalarında vuku bulan eylemlerdir. Öyleyse, eğer devlet bütçe açığı verir ve topladığı vergilerden fazlasını harcarsa, devlet dışı sektörün elinde, daha çok yatırım yapmak, harcamak ve işçi is-

tihtam etmek için bir fazla olacaktır. Devlet bütçe açığını daha fazla para yaratarak finanse edebilir. Vergilere, harcamalara mali kaynak sağlamak için değil, (vergiler ödenebilsin diye!) para talebi oluşturmak için ihtiyaç vardır.

Fakat bu MMT çevrimi, sermayedarların ve hane halkının elindeki paraya ne olduğunu açıklayamaz. MMT’de, paranın (P) değer artışı (P’) dolaysızca devletin hükmüyle olur. Marx için ise, (P)’nin (P’) haline gelebilmesi, sadece, kapitalist üretimin, piyasada daha fazla para kazanmak için satılan metalarda cisimleşen değerin arttırılması amacıyla gerçekleşmesi sonucu olabilir. MMT bunu göz ardı eder. MMT’nin çevrimi, devletten devlet dışı aktörlere uzanır ve devlete geri döner. Fakat bu çevrim, nedensellik bakımından, yanlış bir yolu takip eder. Kapitalist çevrim, para sermaye ile başlar, birikim ve emek sömürsünden geçerek, içinden vergilerin de ödeneceği para sermayeye geri döner. Marksizmin bu yaklaşımı, MMT’ninkinin aksine, doğru bir içsel para teorisi sunar.

Gerçekte, bankacılık da dâhil olmak üzere, kapitalist sektörle başlayan süreci, devletle başlatıp devletle bitirerek MMT bir illüzyon yaratıyor. Burada bir illüzyon olduğuna hiç şüphe yok. Vergiler parayı “yok edemez” çünkü vergiler mantıksal olarak özel üretim için yapılan harcamalardan sonra gelir. Vergiler, özel sektör gelir (kâr ve ücretler) elde ettiğinde tahakkuk ettirilir. Hükümetler, bu geliri vergilendirip devlet için bazı kaynaklar yaratırlar. Özel gelirler ve kaynak harcamaları vergileri önceler. Keynesyen iktisatçı Cullen Roche şöyle diyor:

Üretim çıktıları, doğal olarak, vergilerden önce gelir. Bu çerçevede, parayı harekete geçirenin, üretim çıktıları olduğu söylemek gerekir. İnsanları vergi ödemeye zorlayacak silahlı adamların varlığı da bu üretimin devam etmesine bağlıdır. Yani, temel mesele, devletin, harcamaları konusunda, aslında, özel sektörün niceliksel ve niteliksek üretiminin çizdiği sınırlara tabi olduğudur. Özel sektörün yarattığı niceliksel ve niteliksel gelir, aynı zamanda, devletin harcama yapma kapasitesini de belirleyen gelir miktarıdır.

Roche, Keynesyen bir terminoloji kullanıyor. Ancak, “gelir” ya da “çıktı” kelimelerini “değer” ile değiştirirsek, Marksist bir açıklamaya ulaşmış oluruz.

Dolaşımın sihirli değneği

Marx, paranın kapitalist sistemde üç işlevi olduğunu savlar: değer ölçüsü, mübadele aracı ve borç ödemelerini de kapsayan “para olarak para”. Marx, değer ölçüsü olarak para kuramını, emek değer teorisinden türetir. Ki bu, hiçbir değer teorisine sahip olmayan Çartalistler/MMT’ciler ile Marx arasındaki temel farktır. Değer, MMT taraftarlarınca göz ardı edilir çünkü onlara göre sosyal ve iktisadî ilişkilerde para önceliklidir. Destekçisi Scott Ferguson’ın, MMT’nin, Marx’ın değer teorisine ilişkinine dair şu açıklamasına bir bakalım:

Para yalnızca yaratılan toplam özel değer ‘ifadesi’ ya da ‘temsili’ değildir. MMT, bunun yerine, paranın mali omurgasının ve makro iktisadî faaliyetlerin, birlikte, üretim ve bölüşümün ortak maddi beklentisini hayata geçirdiklerini varsayar... Marksizm gibi, MMT de, değeri, maddi kolektif gerçekliğin inşası ve idame ettirilmesi üzerinden anlar. Değerin oluşumunu, bireysel tercihlerin gelişmelerine bağlayan neoklasik fayda teorisini reddeder. MMT’nin, Marksizmden

farklı olarak söylediği tek şey şudur: değer üretimi, paranın, soyut mali kapasitesi ve dayanağı olduğu dolayım hiyerarşisince koşullandırılır. MMT'nin yaptığı şey, yerçekiminin, insanlara uyguladığı kuvveti reddetmek gibi bir şey değildir. Amacı, daha ziyade, dağılımının piramitsel yapısına işaret ederek, paranın (soyut olanın), değeri (somut olanı) nasıl koşullandırıldığını göstermek ve böylece siyasi ve iktisadî süreçlere özgü, yerçekimi benzeri nedensellik ilişkisindeki sıralamayı dolaylı yoldan değiştirmektir.

Bu skolâstik jargonu mantıksal sonuçlarına götürürsek, MMT'nin, Marx'tan farklı olarak, paranın, herhangi bir değer yasasına ya da "yerçekimi"ne tabi olmadığını, özgürce genişleyebileceğini ve hatta değer kendisini de değiştirebileceğini söylediğini görürüz. Değere etki eden birincil güç paradır. Tersine ise mümkün değildir!

Bu düşünce, Fransız sosyalist Pierre Proudhon'un 1840'larda öne sürdüğü tezi hatırlatıyor. Proudhon'a göre, kapitalizmin asıl sorunu, emek sömürsü ve üretim biçimi değil, para sistemiydi. Marx, *Grundrisse*'nin parayla ilgili bölümünde, Proudhon'un bu görüşüyle ilgili şunları söyler: "Mevcut üretim ilişkileri ve bunlara tekabül eden bölüşüm ilişkileri, dolaşım aracının değiştirilmesi yoluyla devrimci bir dönüşüme uğratılabilir mi?" Ona göre, "dolaşım alanını bir takım el çabukluklarıyla yeniden düzenlemeyi, bir yandan, bunların getirdiği sosyal değişikliklerin şiddetsiz biçimde hayata geçirilmesini sağlayacak bir yöntem olarak öneren; diğer yandan da, bu değişiklikleri, ön gereklilik değil, dolaşım alanındaki söz konusu dönüşümlerin sonucu haline getirmenin bir yolu olarak sunan doktrin" kökten hatalıdır ve kapitalizmin gerçekliğini yanlış anlamaktadır.

Diğer bir deyişle, para değerden ayrılır ve kapitalizmin dönüşümünün ana gücümüş gibi muamele görürse, kâr amaçlı bir üretim biçimi olan kapitalizmin içerdiği sosyal ilişkiler de anlaşılamaz. Bir değer teorisine sahip olmayan MMT'ciler hayali bir ekonomi dünyasında dolaşırlar: Devlet borç verebilir ve bu borç merkez bankasınca istenildiği zaman devlet hesabında krediye dönüştürülebilir. Bu sırada, üretken sermayenin gerçek dünyasındaki sınırlamalar veya tepkilerle de karşılaşmaz. MMT yandaşı, Britanyalı vergi uzmanı ve iktisatçı Richard Murphy söz konusu kurguyu şöyle açıyor:

Devletler arzu ettikleri zaman sıfırdan para yaratabilirler... MMT'nin bu önermeye dayanarak söylediği şey şu: tüm devlet harcamalarının mali kaynağı, aslında, merkez bankasınca devlet adına yaratılan paradır... MMT'nin bu savının mantıki neticesi, devletin ekonomik faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda, "vergilendir ve harca" gibi bir şeyin söz konusu olmayacağıdır. Yalnızca "harca ve vergilendir" mümkündür.

Keynesyen iktisatçı Frances Coppola'nın, Murphy'e yanıtı ise şu şekilde:

Paranın "gökten düştüğünü" söylemek tümüyle yanlıştır. Böyle olmaz... Bankaların, yeni bir kredi varlığı yarattıklarında, karşılık olarak, aynı meblağda ve vadesiz mevduat biçiminde bir borç da yaratmaları gereklidir. Bu vadesiz mevduat, merkez bankalarınca, tüm diğer müşteri mevduatları gibi, geniş paranın ölçümlerine dâhil edilir. Yani bir banka borç verdiğinde para da yaratır. Fakat bu, paranın "gökten düştüğü" anlamına gelmiyor. Paranın arkasında, tam desteğine sahip olduğu yeni bir varlık yani kredi vardır... Bir merkez bankasının, varlık satın alımı yapmadan

ya da bankalara borç vermeden ‘gökten para yağdırması’ teorik olarak hiç kuşku yok ki mümkündür. Bu, Milton Friedman’ın “helikopter parası” dediği şeydir. Merkez bankası, teknik anlamıyla, iflasa doğru gidebilir, ama devlet halkı vergilendirmeye muktedir olduğu müddetçe bu bir sorun teşkil etmez... Devletin, halkı vergilendirebilmesi, devletin güvenilirliğine ve ekonominin üretken kapasitesine bağlıdır... Yani paraya güven, esasında, arkasındaki devlete güvendir. Bu aynı zamanda ekonominin üretkenlik kapasitesine güveni de gerektirir. Bir ekonominin üretkenlik kapasitesi en nihayetinde insanların çalışmasına bağlı olduğundan, paraya güvenin, hem şu anda hayatta olan hem de gelecekte doğacak insanlara güven demek olduğunu söyleyebiliriz. “Büyülü para ağacı”nın kökü insandadır, bankalarda değil.

Para ancak arkasında değer üreten bir ekonomi varsa değer sahibi olabilir. Devlet harcamaları değer yaratmaz. Hatta (silahlanma örneğinde olduğu gibi) değeri yok edebilir. Paraya itibar sağlayan şey, üretken değerdir. Devletin, borçlarını ödeyebileceğine dair güveni yaratan, özel sektörün üretkenliği yani yerel imalatı ve geliridir. Eğer devlet itibardan yoksunsa, Venezuela, Zimbabve ve Arjantin’de gördüğümüz gibi, parasına olan itimat da hızla ortadan kalkar.

Devlet, tedavüle sokulan paranın değerini istediği gibi tayin edemez. Bunun çok basit bir nedeni var: Devlet kapitalizmde baskın ve kâdir-i mutlak değildir. Hâkimiyet kapitalist şirketler, bankalar ve kurumlardadır; kararları, kâr ve kârlılığa bakarak, onlar verirler. Metaların ve paranın değerini “içeriden” belirleyenler bunlardır. Marx’ın değer yasası ise, değer, metaların (mallar ve hizmetler) genel üretiminde harcanan sosyal olarak gerekli emek zamanına yani ortalama emek üretkenliğine, teknolojiye ve iş yoğunluğuna bağlı olduğunu söyler. Devlet bu gerçeğin üzerinden atlayamaz ya da onu görmezden gelemes.

Bütçe açığı miti: ani bir aydınlanma

Şimdi pratikle ilgili olan ikinci sorumuza geliyoruz. Devletler hiçbir sonuçla karşılaşmadan bütçe açıklarını sürekli olarak büyütebilirler mi? Stephanie Kelton, çok satan kitabı *Bütçe Açığı Miti*’nde (*The Deficit Myth*), MMT’nin ulaştığı en önemli sonucu açıklıyor: devletin, geniş bütçe açıkları vermesi (yani elde ettiği vergi gelirlerinden daha fazlasını harcaması) ve aradaki açığı da borçla kapatması durumunda, kamu sektörü borcunun sonunda sürdürülemez hale geleceği (yani borç geri ödemelerinin ve faizlerin devletin mali gücünü aşacağı); vergilerin keskin bir şekilde artacağı ve kamu harcamalarının azalacağı; yabancı alacaklıların muhtemelen ülkenin parasından kaçacakları bir mittent ibarettir.

Kelton “Japonya, Britanya ve Birleşik Devletler gibi, kendi para birimleri üzerinde kontrol sahibi olan ülkeler, örneğin, Yunanistan, İspanya ve İtalya’nın aksine, vergileri yükseltmeden, diğer ülke ve yatırımcılardan borç almadan harcamalarını arttırabilir” görüşündedir. Devlet, kamu tarafından kabul edilen ve kullanılan para birimi üzerinde denetime sahipse, o zaman, harcamak için, bu para biriminden istediği miktarda yaratabilir. Kelton’a göre, devletin özel sektörden borç almak için tahvil ihraç etmeye ihtiyacı yoktur: Dijital olarak para “basması” yeterli olacaktır. Sav, şu anda yani Covid-19 pandemisi sırasında yaşananın da tam da bu olduğu iddiasıyla devam eder. ABD ve diğer ülkeler, işçilerin evde kalması ve işletmelerin de

kış uykusuna yatması için, trilyonlar harcıyor. Ve bu harcamaların bir kısmını tahvil ihraç ederek karşılıyor, ki Amerikan Merkez Bankası ya da Bank of England, yani merkez bankaları hâlâ bu tahvillerin ana satın alıcısıdır. Yani, devletler, pratikte, harcadıkları parayı basmaktadırlar.

Kelton bütün MMT’cilerin o bilindik iddiasını tekrar eder: “MMT yalnızca para sistemimizin nasıl işlediğini gösteriyor. Açıklayıcılık gücünü ne bir ideolojiden ne de bir siyasi partiden alıyor”. Görünüşe göre, MMT, Marksistler kadar, sağ kanat Cumhuriyetçi için de kullanışlı. Devletlerin istediklerince bütçe açığı verebilecekleri fikri kapitalist spektrumun hem sağına hem de soluna çekici geliyor. George W. Bush’un aşırı sağcı Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Irak’ın işgali sırasında zirveye çıkan askerî harcamalardan söz ederken “bütçe açıklarının önemi yok” diyordu. Açık ki, kamu maliyesi ve para politikasıyla ilgili bu sözüm ona “yeni ve modern” bakış açısı, bu sıfatları hiç de hak etmiyor.

Marx’a göre, ne devlet ne de para kapitalist üretim biçimine dışsaldır ya da nötrdür. Dolayısıyla, Modern Para Teorisi’nin Kelton versiyonunun aksine Marksist Para Teorisi ‘ideolojik’tir; kesin olarak emeğin tarafını tutar. Marksist Para Teorisi, değer yasası ve emek gücü sömürsünün, paranın değerini belirlediğini ortaya koyarak tam da MMT’nin üstünü örttüğü şeyleri açıklar: kâr için üretim sosyal bir ihtiyaç değildir; bu üretim kullanım değil, mübadele değeri için yapılır; para sistemi, üretim sürecindeki sömürüye dayalıdır, vergilendirme amacıyla para yaratılmasına değil. MMT kâr meselesiyle alakadar olmaz.

Kelton, kitabında, okuyuculara nasıl MMT destekçisine dönüştüğünü anlatır. “MMT’nin babası”, eski risk fonu yöneticisi Warren Mosler’i, ABD’ye bağlı, vergi cenneti Virjin Adaları’ndaki denize sıfır evinde ziyaret ettiğinde, inançsız birinin birdenbire tanrıyı keşfetmesine benzer bir aydınlanma yaşar. Mosler ona gerekli işleri yapmalarını sağlamak için çocuklarını vergilendirdiğini söyler. Eğer vergilerini ödemezlerse, tüm hakları ellerinden alınmaktadır. (“Devlet”i temsil eden) Mosler’in uyguladığı vergi, (para birimi olarak kullanılan) kartvizit biçimindedir. Bu kartvizitleri elde etmek için, çocukların görevleri yerine getirmesi gerekir. “Mosler devleti”, böylece, insanların vergilerini ödemek için ihtiyaç duyduğu parayı yaratmış olmaktadır. “para sisteminin nasıl çalıştığına” dair bu mucizeye tanıklık eden Kelton bir gecede bir müride dönüşür. İyi bilinir; bir dine sonradan mensup olanlar, o dini getiren peygamberlerden daha ateşli olurlar. Kelton da en azından ABD’de de MMT’nin sesi en gür çıkan destekçisidir.

Kelton, Mosler örneğinde, bir şekilde halledilmesi gereken görevler olduğunu gözden geçirir. Şeylerin üretilmesi ve bunun için de insan emeğinin işe koşulması gereklidir. Çocuklar çalışmak zorundadırlar, yoksa hanehalkının durumu bozulacaktır, ister vergi ödensin ister ödenmesin. Ayrıca, Mosler hanesi, diğer haneler ile mübadele yapmak için değil, kendi tüketimini karşılamak amacıyla üretim yapıyor. Eğer mübadele niyetiyle üretim yapsaydılar, o zaman, Mosler’in kartvizitlerinin, sadece Mosler hanesi içinde harcanan emek zamanını değil, belli bir mübadele değerini temsil etmesi gerekirdi. Bu sonuncusu, kartvizitlerin, diğer hanelerce kabul edilebilmesi için, oralardaki emek zamanını da temsil etmesini zorunlu kılar. Mosler “devleti” işte bu temsilin ya da değer ne olacağına karar veremez.

Marx, *Grundrisse*’de, emeğin karşılığı olarak verilen kartvizit ve benzeri

kâğıtların, üretimin (çalışmanın) tüketim değil, mübadele amaçlı olduğu kapitalist bir ekonomide neden para yerine geçemeyeceğini, neden para gibi işlev göremeyeceğini anlatıyor. Biz şu örnekle açıklayalım: Covid-19 karantinası sırasında, uçuşlarını iptal eden pek çok havayolu şirketi, müşterilerine para iadesi yapmaktan kaçındı. Müşterilerine ilerideki uçuşlarında kullanabilecekleri makbuzlar verdiler. Herkesin de rahatlıkla görebileceği gibi, bu makbuzlar para yerine geçmez; tüm uçuşların ve diğer metaların mübadele değerinin genel temsilini sağlamaz. Belli bir havayolu şirketinde kullanılabilecek biletlerdir; yalnızca o havayolu şirketiyle yapılabilecek seyahatlerin dolar cinsinden fiyatına eşdeğerdirler. Bu makbuzlar, ilgili havayolu şirketi haricinde hiçbir yerde “para” muamelesi görmez.

Devletlerin, borç artışı riskine girmeden para harcayabilecekleri ve bütçe açığı verebilecekleri iddiası ne yenidir ne de radikal. Keynesçi iktisat teorisi, ekstra harcamaların hızlı bir ekonomik büyüme yaratması kaydıyla, bütçe açıklarının ve yüksek kamu sektörü borcunun illa ki “sürdürülemez” olmadığını zaten savunuyordu. Eğer reel GSYH büyüme oranı, borcun faiz maliyetinden yüksekse ($g > r$), kamu borcu sürdürülebilirdir. Bu sav, ana akım Keynesçilerce ortaya atılmıştır. Şimdiler de İMF ve Amerikan Merkez Bankası’nca da benimseniyor. MMT’nin bu sava yaptığı katkı, merkez bankaları harcamaları karşılamak amacıyla para “basabildiği” için, devletlerin, tahviller aracılığıyla borcunu yükseltmesine bile gerek olmadığıdır.

Fakat devlet harcamaları üzerinde bazı kısıtlar **vardır**. Bunu MMT de kabul eder. Kelton’a göre, “ulusal para basma yetkisine sahip devletlerin karşılaştığı kısıtlar, sadece, enflasyon ile emeğin ve diğer maddi kaynakların bulunabilirliğidir”. Bunlar bana “sadece” denemeyecek kadar büyük kısıtlarmış gibi görünüyor. MMT’ye göre, enflasyon, âtil kapasitenin topyekûn kullanılmasından ve böylece verili teknolojiye karşılık gelen bir tam istihdam yaratılmasından **sonra** ortaya çıkar. İşe koşulabilecek fazladan bir kapasite olmadığında ve arz sınırına ulaştığında, para basılarak finanse edilen yeni devlet harcamaları enflasyonist bir etki yaratır ve fiyatlar yükselir. Devlet parayı denetimi altında tutabilir, para basabilir. Devletlerin parası hiçbir zaman bitmiyor da olabilir, ama teknolojiyi, çalışma koşullarını, vasıf seviyelerini ve emek yoğunluğunu kontrol eden sermayedir. Başka türlü söylersek, devlet, dolar basarak emeğin üretkenliğini – gerçek değeri- etkileyemez. Bir ekonomi, tam istihdam durumunda, iş gücünün üretkenliği ve büyüklüğü tarafından sınırlandırılır. Devletin, üretim miktarı yükselmediği halde, piyasaya para pompalamayı sürdürmesi, meta fiyatları ve/ya da spekülâtif finansal varlıklar üzerinde enflasyonu tırmandıran bir etki yapacaktır.

MMT destekçileri bu riskin gayet farkındadır. Önde gelen MMT akademisyenlerinden Bill Mitchell’in ifadeleriyle:

Durgunluktan çıkan ve güçlü bir büyüme ivmesi yakalayan bir ekonomi düşünelim. Bütçe açıkları hâlâ genişlemeye devam edebilir, ki mevcut ekonomik konjonktürde bunlar büyümeyi destekleyici bir işlev taşıyacaktır. Yani cari maliye politikası stratejisinin sağlıklı olduğu kanaatine varabiliriz çünkü kamu harcamalarındaki net artış, büyüme ve tam istihdamı da ileriye doğru itecektir. Devlet dışı harcamalardaki büyüme pozitif olsa dahi, tam istihdamı desteklemeleri kaydıyla, bütçe açıkları vermek uygundur. Bununla birlikte, ekonomi tam istihdama ulaş-

tığında, devletin, nominal toplam talebi büyütmek için takdire bağlı harcamaları genişletmesi, enflasyon riski taşımasından dolayı, yerinde olmayacaktır.

Mitchell sözlerini şöyle sürdürüyor: “özel sektör faaliyetlerinin, ücret-fiyat baskısının, enflasyonist bir dönemi başlatacak bir seviyeye gelmesi halinde, devlet, özel sektör talebini düşürmek için, maliye ve para politikalarında (tercihen maliye politikalarında) değişikliğe gidebilir”.

Yani, devlet, geleneksel ana akım tarza uygun biçimde, harcamaları kısacak ya da vergileri ve/veya faiz oranlarını yükseltecektir. Randall Wray’ın ifadesiyle: “çözüm, tam istihdama ulaşıldığında daha fazla harcama yapmaktan kaçınmak; darboğazlara sürüklenmemek için, harcama düzeylerine tam istihdama ulaşılmadan önce de dikkat etmektir”. Geleneksel Keynesyen makro iktisadî yönetime geri dönmüş olduk. Ki bu iktisadî yönetim anlayışı, kapitalist ekonomilerin stagflâsyona yakalandığı, enflasyonun ve işsizliğin eş zamanlı olarak yükseldiği 1970’lerde kafa üstü çakılmıştı. Bu başarısızlığın arkasındaki neden, enflasyon ve istihdamın kapitalist ekonomilerde devlet kontrolü altında olmamasıdır. Bunlar, sermayenin kârlılığına ve kapitalistlerin yatırım kararlarına bağlıdır.

Kelton’un iddiasına göre, “Britanya İmparatorluğu’nun tam hâkimiyetine giden yolun taşları, fetihten sonra sömürge ülkelerde kullanılan para biriminin meşruluğunun ortadan kaldırılması ve Britanya para biriminin sömürgelere dayatılmasıyla döşenmişti. Böylece, sömürgelerdeki yerel ekonomiler, en sonunda, bütünüyle Britanya parası, çıkarları ve gücü etrafında dönmeye başlamıştı”. Britanya emperyalizminin hâkimiyetini gerçekten de diğer ulusların para birimlerini kontrol etmesine mi bağlayacağız? Britanya emperyalizminin pek çok ülke üzerinde tahakküm kurabilmesinin arkasında zor ve istila olduğunu; bunlar sayesinde o ülkelerdeki insanları sömürdüğünü ve para birimlerini kontrol ettiğini söylemek daha isabetli değil midir? ABD’nin, dolar uluslararası rezerv para birimi olduğu için dünyayı yönettiğini mi söyleyeceğiz? Yoksa doların uluslararası rezerv para haline gelmesinin, ABD emperyalizminin, ticari, teknolojik, finansal ve askerî gücüyle dünyaya hükmetmesinin sonucu olduğunu mu?

Kelton, Mosler’den şu sözleri aktarıyor: “Amerikan devleti, doları tedavüle sokabilecek tek kurum olduğuna göre... Sam Amca’nın bizden dolar tedarik etmeye ihtiyaç duyacağını düşünmek saçmadır”. Bu, Sam Amca için doğru olabilir, ama emperyalizm tarafından sömürülen birçok ülke, kendi parasını kontrol edemez; yabancı çokuluslu şirketlerin ve finans kurumlarının kararlarına göbekten bağlıdır. Bu devletler harcama ve vergilendirme kısıtlarını gözetmeden para basabilir mi? Covid-19 krizinin içinden geçmekte olan Arjantin’e ve diğer az gelişmiş ekonomilere bir sorun bakalım. Bu ülkelerin ‘mali hareket alanı’ uluslararası sermayenin çizdiği sınırlara tabidir. MMT’nin onlar için hiçbir kullanışlılığı yoktur.

Eğer bir ülkedeki enflasyon ihracata gem vuruyorsa, MMT’cilerin önerisi, para biriminin serbest bırakılması yani sermaye kontrollerinin kaldırılması ve para piyasalarına müdahale edilmemesidir (Randall Wray “ben olsam, doları serbest bırakardım” diyor). Tekrar edelim; bu, doların, yabancı devletler ve şirketlerin iş yapabilmek için ellerinde bulundurması gereken uluslararası rezerv para olduğu bir ortamda, ABD’ye fayda sağlayabilir. Ancak aynısı küçük kapitalist ekonomiler,

özellikle de yükselen ekonomiler olarak adlandırılan ülkeler için geçerli değildir. Bir ülkede kapitalist üretim çökerken, tam istihdamı sağlamak ve idame ettirmek için, devletin durmaksızın peso, lira ya da bolivar basması sonucu ortaya çıkacak enflasyonun varacağı yer hiperenflasyon olacaktır. Eğer bu para birimleri hiçbir kontrol olmaksızın serbest bırakılırsa, değerleri çakılacaktır. Tıpkı Arjantin ve Venezuela’da olduğu gibi.

Görüyoruz ki, MMT tamamıyla ABD/Avustralya odaklı bir teoridir. Keynesyen teori ve politika gibi, çoğu ülkeye uygulanabilir değildir. Devlet para basma işini kontrol edebilir, ama parasının diğer para birimleri, altın ve uluslararası rezerv para karşısındaki göreceli değerini kontrol edemez. Eğer elinde bulunduranlar ya da muhtemel alıcıları güvenlerini kaybederlerse, ilgili para biriminin değeri düşecek ve böylece enflasyon yükselecektir.

Kelton’a göre, enflasyon kısıtı bize gerçek meseleye odaklanma imkânı vermektedir:

MMT bizden önem taşıyan kısıtlara odaklanmamızı ister. Her ekonominin, gerçek üretici kaynakların –teknolojik durum, toprağın, işçilerin, fabrikaların ve diğer unsurların niceliği ve niteliği- mevcudiyetince belirlenen bir hız limiti vardır. Eğer devlet tam hızda ilerleyen bir ekonomiye çok fazla harcama yaparsa, enflasyon hızlanacaktır.

Kesinlikle! İşte gerçek mesele bu. Kapitalist bir ekonomi kapasiteyi, yatırımı ve üretimi nasıl genişletebilir? Bunları ancak belli sınırlar dâhilinde gerçekleştirebilir. MMT bu önemli kısıtlara değil, yalnızca (o kadar da) önemli olmayanlara yani bütçe açığına veya dış açığa ve borca odaklanır. Anlaşılması daha önemli olan hususlar, kapitalist ekonomilerde neden âtil kapasitenin bulunduğu, büyümenin neden durduğu, neden düzenli olarak tekerrür eden ani düşüşlerin yaşandığıdır. MMT bu sorulara yanıt bulmak için çabalamaz. Kelton’ın ifadesini tekrarlırsak, “MMT yalnızca para sistemimizin nasıl işlediğini gösteriyor”. Hakkındaki şüphelerimi yukarıda dile getirdiğim bu görüş, doğru olsa bile, bizi fazla uzağa götüremez.

Ortodoks Keynesyen Cullen Roche, “tekerleği yeniden icat etmeye çalışan MMT, iş bulamıyorsanız bu devletin (ve üstü örtük olarak da toplumun geri kalanın) hatasıdır, diyor... MMT devletten başlayıp ilerleyerek nedenselliği tersine çeviriyor” diyor ve devam ediyor:

Özel kaynaklar zorunlu olarak vergiden önce gelir.. Doğru nedensellik budur. Yüksek üretkenliğe sahip, gelir yaratan bir özel sektör yoksa, devletin yarattığı varlıkların da bir anlamı olmaz. Bunların değerli kalabilmesi tamamıyla imkânsızdır. Gerçek mal ve hizmetler ürettiğimizde ya da üretim verimliliği yoluyla varlıklarımızın piyasa değerini, maliyetlerine oranla arttırdığımızda yeni bir net değer yaratmış oluruz. Yalnızca para basarak net değer oluşturulabileceğini savunmak tümüyle mantık dışıdır ve saçmalığın da ötesinde bir şeydir. Devlet borcu, mantıksal bakımdan, onu yaratan toplumun bir yükümlülüğüdür. Bir bütün olarak bakıldığında, devlet borcu, toplumun üretken hasılası tarafından finanse edilmesi gereken bir yükümlülüktür.

Büyümeyi ve istihdamı sürükleyen kapitalist yatırımların kârlılığıdır, bütçe açıklarının büyüklüğü değil. Keynesyen Michael Pettis’in belirttiği gibi, “temel mesele

şudur: eğer devletin yaptığı ek harcamalar GSYH'nin borçtan daha hızlı artmasını sağlıyorsa, siyasetçilerin hiperenflasyondan ya da borçların birikmesinden endişelenmesine gerek yoktur. Ancak eğer bu para üretken bir biçimde kullanılmazsa, tam aksi bir durum ortaya çıkacaktır". Yani,

Para yaratmak ya da borç vermek, üretken yatırımlarda doğrudan ya da dolaylı bir artışa neden olmadıkça, ülkenin zenginliğini arttırmaz... Eğer ABD şirketleri, sermaye maliyeti yüksek olduğu için değil de kârlılık beklentisinin düşüklüğünden dolayı yatırım yapmak konusunda isteksiz davranıyorsa, daha fazla yatırım yaparak... yanıt vermeleri olası değildir.

Daimi bütçe açıkları ve tam istihdam

Üçüncü sorumuza gelelim: MMT'nin amacı ne? MMT, kapitalizmin sosyal ihtiyaçları karşılayamaması ve çoğunluğun bir azınlıkça sömürülmesi gibi önemli meselelere temas etmez. Teorinin kendisinin bu sorunlar hakkında söyleyecek bir şeyi yoktur. MMT'yi benimseyenlerin bu konulardaki görüşleri ise farklılıklar göstermektedir. Hepsi olmasa da çoğu, örneğin, geleneksel Keynesçiliğe yakın duranlar, devletlerin sosyal gereksinimlerin karşılanmasında müdahaleci olmasını ister. Hatta bazıları, değer yasası ve kapitalist üretim tarzının aşılmasına yönelik sosyalist önerileri destekler. Kelton gibiler bu kişiler arasında yer almaz. Ona göre, bunlar, MMT'nin gündemi değildir. Kelton, yalnızca, devletin sonuçlarıyla yüzleşmeden para basamayacağı savının bir mit olduğunu göstermekle yetinmek ister. Dediğimiz gibi, bu görüş ne yenidir ne de radikal. Ne de tüm koşullar altında doğrudur.

MMT'nin Keynesçi maliye politikalarından ayrıştığı nokta, iktisadî büyüme ve tam istihdamın sağlanması için yapılacak harcamaların yani bütçe açıklarının *daimi* olabileceğini savunmasıdır. Yani devlet 'nihai istihdam mercii'dir. MMT sözcüleri gerçekten de işsizliğin kapitalizm içinde çözülebileceğini iddia eder. Özel sermayeye dayanan sosyal formasyonun değiştirilmesine gerek yoktur. Siyasetçilerin ve iktisatçıların tek yapması gereken, para yaratımı yoluyla "finanse edilen" devlet harcamalarının, tam istihdamı idame ettirebileceğini kavramaktır.

MMT'cilerin, bu önermeye dayanarak öne sürdükleri kilit politika, devlet garantili istihdam dedikleri şeydir. - İsteyen ya da ihtiyacı olan herkese bir iş verilecektir; devlet ya insanları projelerde istihdam edecek ya da istihdam edildikleri yerlerdeki ücretlerini ödeyecektir. Çoğu insan kapitalist şirketler ya da devlet için çalışır, ama işsizlik hâlâ orada durmaktadır ve işgücünün görece büyük bir kesimini etkileyebilir. Devlet, bu nedenle, "nihai istihdam mercii" olarak hareket etmelidir. Kapitalist şirketlerin yerine geçmeyecektir. Daha ziyade, sermayenin istihdam etmediği çalışma yaşındaki insanları toplayacaktır. Randall Wray'ın sözleriyle: "Ben olsam, işçiler için bir koruyucu istihdam programı yürütürdüm". Bunu kapitalizmin yetersiz kaldığında verilen bir devlet desteği olarak değerlendirebilirsiniz.

Avustralyalı MMT iktisatçısı Bill Mitchell, devlet garantili istihdam programı için uzun zamandır bir kampanya yürütüyor. Bu programı şöyle tasvir ediyor:

İş bulamayan ama çalışmak isteyen herkese, hayatını sürdürebilmesini sağlayacak bir (asgarî) ücretle iş verecek, açık uçlu bir kamusal istihdam programı... İstihdam Garantisi programındaki işler "taban düzeyden istihdam" sağlayacak

yani verilen asgarî ücret piyasada ödenenlerle rekabet etmeyecek. Özel sektörle rekabetin etmediği için, İstihdam Garantisi programı, tam kapasiteye “tavan düzeyden istihdam” ile ulaşmaya çalışan, eski moda Keynesyenizmin enflasyonist eğilimlerinden de uzak durabilecek.

İstihdam garantisi kulağa çok hoş geliyor. Ancak, görünüşe göre, söz konusu işlerde “geçinilebilir ücret” (insanların hayatlarını idame ettirebilecekleri bir ücret) ödenmeyecek. Hayır, yalnızca, “piyasada ödenenlerle rekabet etmeyecek” bir “asgarî ücret” verilecek. Diğer deyişle, Amazon ya da WalMart gibi şirketler ya da küçük perakende ve eğlence işletmeleri, daha az para verilen işler içeren İstihdam Garantisi programından hiç etkilenmeden, işçilere çok düşük (asgarî ya da asgarîye yakın) ücret ödemeye devam edebilecekler.

Yani İstihdam Garantisi programı, özel sektörün yerine geçmeyi değil, ona destek vermeyi hedefleyen bir girişimdir. Bill Mitchell’e dönelim tekrar:

Devlet, bu programı uygulayarak, özel sektörde iş bulamayan işçileri soğurur ve istihdamı koruyan bir misyon üstlenir. İşsizlik havuzu, özel sektör faaliyetleri düştüğünde (genişlediğinde), genişler (düşer). İstihdam Garantisi, bu soğurma işlevini yerine getirerek, iktisadî iniş çıkışların ortaya çıkardığı maliyetleri asgarî düzeye indirir. Devlet, özel sektörde yer bulamayan insanlara iş vererek onları sürekli olarak istihdama katar. Koruyucu istihdam kapsamındaki çalışanlara, ekonominin ücret tabanını tanımlayan asgarî ücret ödenir.

Yine Mitchell ifadesiyle, “özel sektör ücret yapısını bozmamak ve enflasyon istikrarıyla uyumu korumak için, İstihdam Garantisi programındaki ücret oranı, asgarî ücret düzeyinde belirlenir”.

Randall Wray, 1997’de yani İstihdam Garantisi programını (“Nihai İstihdam Merci Olarak Devlet: Enflasyonsuz Tam İstihdam”) ilk kez önerdiğinde, şöyle yazıyordu:

İstihdam Garantisi programı, işçilere iş... işverenlere de işçi bulma fırsatı sunar. Bu, İstihdam Garantisi programının birincil “...fiyat istikrarı” özelliğidir. Eğer özel sektör işçilerinin ücret talepleri, işverenin üretkenlik hesaplarını çok aşarsa, [asgarî ücretin] üzerine küçük bir miktar ekleme yapılarak... İstihdam Garantisi kapsamındaki işçilerden faydalanılabilir. Bu, işsizlik korkusunun ortadan kalkmasının neden olduğu ücret baskılarının dengelenmesine yardımcı olacaktır.

Yani Wray söz konusu politikayı, şirketlerin, yüksek ücret talebi korkusu yaşamadan faydalanabileceği -Marx’ın deyimiyle- yedek işgücü ordusunu muhafaza etmenin bir yöntemi olarak görüyor. “Unutmamalıdır ki... İstihdam Garantisi kapsamındaki işçiler, yedek potansiyel çalışanlar ordusu niteliğiyle ‘ortadan kalkmazlar’. Mevcut ücretlerinden biraz fazlasına istihdam edilebilirler”. Wray, İstihdam Garantisi programının, ücretlerin düşük tutulabilmesi bakımından olağan işsizlik yardımlarından daha iyi olduğunu bile söylüyor. Yani İstihdam Garantisi programı daha 1997’de ücret artışlarını sınırlandırmanın bir yolu olarak görülüyordu!

Bu program, bize, 2000’lerin başlarında Almanya’da, işsizlere asgarî ücretin en yalın haliyle ödendiği programlar içeren, kötü şöhretli Hartz çalışma “reformları”nı hatırlatıyor. Bu programlar sonucu işsizlik oranı düştü, ama reel ücretlerde artış

görülmedi. Almanya’da işsizlik, şu anda, 1990 yılında birleşmesinden beri en düşük seviyesinde. Ancak, aylık kazancın 940 avro civarı ya da altında olması ölçütüne göre, çalışan Almanların yaklaşık yüzde 9.7’si hâlâ yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Ülkedeki çalışan yoksulların sayısı 2006’da yüzde 7.5 idi. Eurostat verileri göz önünde bulundurulursa, Almanya’da yoksulluk sınırının altında yaşayan çalışan sayısı, yüzde 9.5’luk AB ortalamasının da üzerindedir.

Peki, İstihdam Garantisi gibi programlar ne tür işler içeriyor? Bunlar, tanım gereği, vasıf gerektiren işler değildir. Neticede devlet “taban düzeyinden istihdam” yapacaktır. Bunlar vasıflı emek gerektirmeseler de yol, köprü inşaatı gibi kâr amaçlı olmayan projelerde ihtiyacı karşılarlar. Mitchell bu işleri şöyle sıralıyor: “kentsel dönüşüm projeleri ve diğer çevre ve inşayla ilgili faaliyetler (ağaçlandırma, kum tepesi stabilizasyonu, nehir vadisi erozyon denetimi vb.), emeklilere kişisel destek ve toplum yararına diğer işler. Örneğin, yaratıcı sanatçılar, gezici etkinliklerle kamusal eğitime katkı verebilir”.

MMT’de eksik olan ne

Öyle görünüyor ki, MMT’yi, en nihayetinde, tam istihdamı sürdürmek ve/ya da sağlamak için devletin sınırsız harcama yapabileceğini savunan bir teoriye indirgemek mümkün. Kendine biçtiği tek görevi budur, başka bir şey değil. İşçi hareketinin reformist solundan ilgi görmesinin arkasında da bu savunu yatar. Ancak MMT’nin, erdemli bir tutum takınıyormuş gibi görünen teorisi, aslında, berisinde gerçek değişimin önünde engel teşkil edecek, büyük bir zaafı saklıyor. MMT, kapitalist birikim sürecinin sarsıntılarından tek kelime söz etmiyor. Sosyal yapının radikal dönüşümüyle ilgili bir politikası yok.

Bu eleştiriler bize MMT hakkında çok şey söylüyor: Kendi makro ölçekli para dolaşımı modelinde, kapitalist sektörün rolünü göz ardı ettiği ve bunun yerine “devlet”e ve “devlet dışı”na odaklandığı için, modern ekonomilerdeki kendini tekrar eden ani üretim ve yatırım düşüşlerinin neden ve nasıl meydana geldiğine dair bize hiçbir şey anlatmıyor. Bu konu özelinde, MMT’ciler Ortodoks Keynesçiler ile aynı görüştedir: Bunlar “efektif talep” eksikliği nedeniyle ya da “hayvansı içgüdüler” temelinde meydana gelir. Kapitalist üretim biçiminin kendi çelişkileriyle alakaları yoktur. MMT destekçileri, ortodoks Keynesyen Paul Krugman’ın şu düşüncesini paylaşırlar: esas mesele, depresyona neyin sebep olduğu değildir; önemli olan, depresyondan devlet harcamasıyla çıkabilmektir. Bunun mali kaynağı, Krugman’a göre, tahvil ihracı, MMT’ye göre ise, para basımıdır.

MMT, devletin, ihtiyaç duyduğu kadar para basarak, devlet dışı ekonominin üretken faaliyetlerine özellikle de kapitalist sektörün kârlılığına müdahale etmeden tam istihdamı başarabileceğini iddia eder. Yani, bu teoriye göre, kapitalizm kurtarılabilirdir. Marx’ın deyimiyle, “dolaşımın el çabuklukları” sayesinde büyüme ve tam istihdam uyumu elde edilebilir. MMT, *Grundrisse*’yi yeniden alıntılarsak, “dolaşım alanının el çabukluklarını, bir yandan, bu sosyal değişikliklerin şiddet dolu doğasını bertaraf eden; diğer yandan da, bu değişiklikleri, ön gereklilik olarak değil, dolaşım alanındaki söz konusu dönüşümlerin tedricî sonucu olarak göstermenin bir yolu olarak sunan bir doktrin”dir.

Ancak, MMT'nin öne sürdüğünün aksine, işsizliği ve krizleri bitirmenin yöntemi, para basmaya başvurmak değildir. Bu yaklaşım, emeğin kâr amaçlı sömürüsü üzerine kurulu sosyal ilişkileri göz ardı eder ya da gizler. MMT'nin sunduğu reçete ancak işçi hareketini gerçek ve kökten bir değişimden uzaklaştırmaya yarar.

İsterseniz, bana eski kafalı deyin, ama ben bilim yapmanın en iyi yolunun, olayların meydana gelmesine neyin sebep olduğunu bulmak ve bunları önlemek için hangi eylemlerin faydalı bir şekilde uygulanabileceğini daha iyi anlamak (örneğin, Covid-19 gibi hastalıklar için aşılama) olduğuna inanıyorum. Devlet harcamalarının, sihirli bir dokunuşla sorunu çözeceğine dair kör inanca bilimsel demek zorlamadır. Marksist iktisatçılar ise tekerrür eden krizlerin, talep eksikliğinden ve hatta kamu harcamalarında kemer sıkma uygulanmasından bile kaynaklanmadığını etraflıca ortaya koyan, esas fay hattının kapitalist birikimin kârlılığından geçtiğini gösteren pek çok çalışma yapmıştır. Bu çalışmaların işaret ettiği sonuç, kâra dayalı para sisteminin tümüyle ortadan kaldırılması için harekete geçmemiz gerektiğidir.